

Міністерство юстиції України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ЩОДО БІЗНЕСУ І ПРАВ ЛЮДИНИ

Реалізація Рамкової програми
Організації Об'єднаних Націй
«Захист, повага і засоби захисту»

2018

УДК 614.253:616.31
ББК 56.6п
К 92

Керівні принципи щодо бізнесу і прав людини: Реалізація Рамкової програми Організації Об'єднаних Націй «Захист, повага і засоби захисту» / Переклад: Катерина Буряковська, Юлія Разметаєва, Олена Уварова, Дмитро Філіпський. За заг. ред. Олени Уварової. Харків: Право, 2018. — 80 с.

ISBN 978-966-180-725-8

Ця публікація включає «Керівні принципи щодо бізнесу і прав людини: Реалізація Рамкової програми Організації Об'єднаних Націй «Захист, повага і засоби захисту», розроблені Спеціальним представником Генерального Секретаря з питань прав людини і транснаціональних корпорацій та інших бізнес-структур.

Рада ООН з прав людини схвалила Керівні принципи резолюцією 17/4 від 16 червня 2011 року.

Публікацію здійснено у межах проекту "Business and Human Rights: legal frameworks (curriculum for law students)" (No. 21810083), який реалізується Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого за підтримки Міжнародного Вишеградського Фонду і Міністерства закордонних справ Королівства Нідерланди.

УДК 614.253:616.31
ББК 56.6п

ISBN 978-966-180-725-8

© United Nations
© Уварова О., Буряковська К.,
Разметаєва Ю., Філіпський Д., 2018

ЗМІСТ

ЗМІСТ

Загальні принципи	4
I. Обов'язок держави захищати права людини	6
А. Основоположні принципи.....	6
В. Принципи діяльності	9
<i>Загальні регуляторні та політичні функції держави</i>	9
<i>Зв'язок між державою та бізнесом</i>	13
<i>Забезпечення поваги до прав людини та їх дотримання бізнесом в зонах конфліктів</i>	16
<i>Забезпечення політичної узгодженості</i>	19
II. Корпоративна відповідальність щодо дотримання прав людини	23
А. Основоположні принципи.....	23
В. Принципи діяльності	28
<i>Політика відданості</i>	28
<i>Належна обачність щодо прав людини</i>	30
<i>Відшкодування шкоди</i>	41
<i>Питання умов діяльності</i>	42
III. Доступ до засобів правового захисту	45
А. Основоположний принцип.....	45
В. Принципи діяльності	47
<i>Державні судові механізми</i>	47
<i>Державні позасудові механізми розгляду скарг</i>	50
<i>Недержавні механізми розгляду скарг</i>	52
<i>Критерії ефективності позасудових механізмів розгляду скарг</i>	55
Додаток. Юридично обов'язковий інструмент міжнародного права прав людини з регулювання діяльності транснаціональних корпорацій та інших бізнес-утворень	61

Загальні принципи

Ці Керівні принципи ґрунтуються на визнанні:

(а) зобов'язань держави щодо поваги, захисту та реалізації прав людини й фундаментальних свобод;

(б) ролі бізнес-структур як спеціалізованих органів суспільства, на які покладено виконання спеціальних функцій і до яких висувається вимога діяти відповідно до усіх застосовних законів і дотримуватися прав людини;

(с) необхідності забезпечення прав і обов'язків – у разі їх порушення – відповідними й ефективними засобами правового захисту.

Ці Керівні принципи застосовуються до всіх держав та до всіх бізнес-підприємств, як транснаціональних, так і інших, незалежно від їх розміру, сектора, місцезнаходження, форми власності та структури.

Ці Керівні принципи слід розуміти як одне ціле й тлумачити їх, індивідуально й колективно, з точки зору їхньої мети – посилення стандартів і практик у сфері бізнесу і прав людини з тим, щоб окремі особи й громади, чиї інтереси зачіпаються, могли досягати вимірювальних результатів, і в цьому аспекті тлумачити їх як внесок у забезпечення соціально стійкої глобалізації.

Ніщо в цих Керівних принципах не повинно тлумачитись як таке, що створює нові міжнародно-пра-

вові обов'язки, або як таке, що обмежує чи підриває ті чи інші юридичні зобов'язання, які держава могла взяти на себе або суб'єктом яких є відповідно до міжнародного права права людини.

Ці Керівні принципи мають реалізовуватися у недискримінаційний спосіб з приділенням особливої уваги правам і потребам, а також викликам, з якими стикаються окремі особи, що належать до груп чи населення, щодо яких може існувати підвищений ризик стати вразливими чи маргіналізованими, а також з приділенням належної уваги різним ризикам, які можуть поставати перед жінками і чоловіками.

I. ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ ЗАХИЩАТИ ПРАВА ЛЮДИНИ

A. Основоположні принципи

1. Держави повинні захищати права людини від порушень з боку третіх сторін, у тому числі бізнес-структур, у межах своєї території та/або в межах своєї юрисдикції. Це вимагає прийняття відповідних заходів, спрямованих на запобігання, розслідування, покарання за такі порушення та відшкодування нанесеної шкоди за допомогою ефективних політик, законодавства, нормативного регулювання та судочинства.

коментар

Зобов'язання держав в межах міжнародного права прав людини вимагають, щоб вони поважали, захищали та забезпечували реалізацію прав людини у межах своєї території та/або своєї юрисдикції. Це включає в себе обов'язок забезпечувати захист від порушення прав людини третіми сторонами, включаючи бізнес-структури.

Обов'язок держав захищати права людини є стандартом їх поведінки. Тому держави як такі не є відповідальними за порушення прав людини з боку приватних суб'єктів. Проте держави можуть порушувати свої міжнародні зобов'язання у сфері прав людини, якщо відповідне зазіхання на права людини може бути віднесено на їх рахунок або якщо вони не вжили належних заходів для попередження порушення

I. ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ ЗАХИЩАТИ ПРАВА ЛЮДИНИ

прав людини приватними суб'єктами, для розслідування таких порушень, покарання за них та відшкодування шкоди, завданої відповідним порушенням. Хоча держави, як правило, мають дискреційні повноваження щодо прийняття рішень з приводу таких кроків, вони повинні розглянути повний діапазон допустимих превентивних та відновлювальних заходів, включаючи політики, законодавство, нормативне регулювання та судочинство. Держави також зобов'язані захищати та заохочувати реалізацію принципу верховенства права, в тому числі шляхом вжиття заходів щодо забезпечення рівності перед законом, справедливості у застосуванні права, а також шляхом забезпечення належної підзвітності, правової визначеності та процедурної і правової прозорості.

У цьому розділі основна увага приділяється превентивним заходам, тоді як розділ III окреслює засоби правового захисту.

2. Держави повинні чітко заявити свої очікування щодо дотримання прав людини усіма бізнес-структурами, які доміцільовані на їхній території та/або знаходяться в межах їхньої юрисдикції, у діяльності таких структур.

коментар

На даний момент відповідно до міжнародного права прав людини до держав не висуваться вимога регулювати екстериторіальну діяльність бізнесу, доміцільованого на їхній території та/або у межах їхньої юрисдикції*.

* Доміцільована компанія, за усталеним визначенням, – це компанія, яка має в країні реєстрації тільки зареєстрований офіс і не займається на території цієї країни господарською діяльністю (прим. ред.).

Разом з тим, державам не заборонено здійснювати таке регулювання, за умови наявності визнаної юрисдикційної основи. У рамках цих параметрів окремі договірні органи з прав людини рекомендують державам походження вживати заходи із запобігання порушенням прав людини за кордоном підприємствами, що знаходяться під їхньою юрисдикцією*.

У держав походження є вагомими політичними причинами чітко заявити, що вони очікують від бізнесу поваги до прав людини за кордоном, особливо там, де сама держава бере участь у таких підприємствах або підтримує їх діяльність. Серед таких причин – необхідність забезпечення передбачуваного середовища для підприємств шляхом доведення до їх відома ясної, обґрунтованої та послідовної позиції й збереження власної репутації держави.

З цього приводу держави виробили широкий спектр підходів. Деякі з них полягають у внутрішніх (національних) заходах з екстериторіальними наслідками. Приклади включають вимоги до «материнських» компаній звітувати щодо глобальної діяльності всього підприємства; багатосторонні інструменти м'якого права, такі як Керівні принципи

* Наприклад, Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок за результатами розгляду періодичних державних доповідей вказує на необхідність:

a) створювати механізми реагування на негативні наслідки поведінки транснаціональних компаній, зареєстрованих або таких, що мають юридичну адресу в державі-учасниці і діють за кордоном, з точки зору реалізації місцевими жінками і дівчатами прав, гарантованих Конвенцією;

b) розвивати нормативно-правову базу для залучення компаній і корпорацій, які зареєстровано або таких, що мають юридичну адресу в державі-учасниці, до відповідальності за порушення, що ними допускаються за кордоном, а також з метою включення гендерних аспектів до національного плану дій з питань підприємницької діяльності в аспекті прав людини;

c) створювати ефективний незалежний механізм з повноваженнями щодо розслідування скарг про порушення, здійснювані такими корпораціями;

d) проводити оцінки впливу діяльності відповідних компаній і корпорацій на права людини на етапі початку перемовин з міжнародних торгових і інвестиційних угод (прим. ред.).

Організації економічного співробітництва та розвитку для багатонаціональних підприємств; і норми виробничої ефективності, які є вимогою установ, що підтримують закордонні інвестиції. Інші підходи передбачають прийняття законодавства прямої екстериторіальної дії та застосування. Вони включають режими кримінального переслідування, які уможливають притягнення до відповідальності за ознакою громадянства порушника, незалежно від місця вчинення правопорушення. Різні чинники можуть впливати на передбачувану та фактичну обґрунтованість дій держави, наприклад, такі дії можуть залежати від того, чи ґрунтуються вони на багатосторонній угоді.

В. Принципи діяльності

ЗАГАЛЬНІ РЕГУЛЯТОРНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

3. При виконанні свого обов'язку щодо забезпечення захисту Держави повинні:

(a) Забезпечувати дотримання законів, мета або наслідки яких полягають в тому, щоб вимагати від підприємств поважати права людини й періодично оцінювати достатність таких законів і усувати будь-які прогалини;

(b) Забезпечувати, щоб інші закони і політики, що регулюють створення та поточну діяльність підприємств, такі як норми корпоративного права, не стримували, а, навпаки, сприяли повазі прав людини бізнесом;

(c) Надавати бізнесу ефективні керівні вказівки щодо забезпечення поваги прав людини в діяльності підприємств;

(d) Заохочувати та, за необхідності, вимагати від підприємств надання інформації про те, яким чином вони вирішують проблему їх впливу на права людини.

коментар

Державам не слід виходити з того, що бізнес у всіх випадках віддає перевагу бездіяльності з боку держави або користується нею; вони повинні враховувати розумне поєднання заходів – національних та міжнародних, обов'язкових і добровільних – щоб сприяти повазі бізнесом прав людини.

Нездатність забезпечити дотримання чинного законодавства, яке прямо чи опосередковано врегульовує питання щодо поваги бізнесом прав людини, часто виступає суттєвою правовою прогалиною у практиці держави. Відповідні закони можуть варіюватися від законів про заборону дискримінації, трудового законодавства до норм про захист навколишнього природного середовища, власності, приватності та антикорупційного законодавства. Тому важливо, щоб держави звертали увагу, чи ефективним є забезпечення виконання таких законів, і якщо ні, то з'ясовували, чому це відбувається і які заходи можуть реальним чином виправити ситуацію.

Не менш важливо, щоб держави перевіряли, чи забезпечують ці закони необхідне охоплення в світлі змінюваних обставин і чи створюють вони, разом з відповідною політикою, середовище, що сприяє повазі прав людини та їх дотриманню бізнесом. Наприклад,

для забезпечення захисту як правовласників, так і підприємств, часто необхідна більша ясність у певних галузях права та політики, що регулюють доступ до землі, у тому числі права на володіння або користування землею.

Закони і політики, що регулюють створення й точну діяльність підприємств, такі як корпоративне право й законодавство про обіг цінних паперів, прямо визначають поведінку бізнесу. Разом з тим, розуміння їх впливу на реалізацію прав людини й досі лишається низьким. Наприклад, у корпоративному праві й законодавстві про обіг цінних паперів немає ясності щодо того, що компаніям та їх посадовим особам дозволено робити в аспекті захисту прав людини, не кажучи вже про те, що від них вимагається у цій сфері. Відповідні закони й політики повинні надавати достатні керівні вказівки, що забезпечують бізнесу можливість належним чином виконувати вимоги щодо поваги прав людини з урахуванням ролі наявних структур управління, таких як ради директорів корпорацій.

Керівні вказівки бізнесу щодо поваги прав людини повинні визначати очікувані результати й сприяти поширенню кращих практик. Вони мають містити рекомендації щодо належних методів, у тому числі механізму належної обачності щодо прав людини (*human rights due diligence*), а також щодо ефективних підходів врахування гендерного компоненту, потреб вразливих та/або маргіналізованих груп населення, проблем, з якими стикаються корінні народи, жінки, національні або етнічні меншини, релігійні й мовні меншини, діти, люди з інвалідністю, трудові мігранти та їхні сім'ї.

Національні правозахисні інституції, які відповідають Паризьким принципам, відіграють важливу роль, допома-

гаючи державам визначати, чи узгоджуються відповідні закони з їхніми зобов'язаннями в сфері прав людини та чи є їх застосування ефективним, а також сприяючи державам у наданні керівних вказівок бізнесу та іншим недержавним акторам щодо прав людини.

Надання підприємствами інформації про те, яким чином вони працюють зі здійснюваним ними впливом на права людини, може варіюватися від неформальної взаємодії із тими, чиї права такий бізнес зачіпає, до офіційної публічної звітності. Заохочення або, за наявності необхідності, висунення вимоги державою щодо надання такої інформації мають важливе значення для сприяння повазі бізнесом прав людини. Стимули для надання належної інформації можуть представляти собою положення, які надають значення такій звітності в разі будь-яких судових або адміністративних процесів. Вимога про надання такої інформації може бути особливо актуальною, якщо характер чи умови діяльності підприємства або здійснюваних операцій становить значний ризик для прав людини. Політики й законодавство у цій сфері можуть внести необхідну ясність у питання про те, що і яким чином повинен повідомляти бізнес, допомагаючи забезпечувати як доступність, так і точність інформування.

Будь-яке положення про те, що саме визначається як належна інформація, має враховувати ті ризики, які це може створювати для захищеності й безпеки окремих осіб й об'єктів, законні вимоги до збереження комерційної таємниці; а також різноманітність компаній за їх розміром та структурою.

Вимоги щодо фінансової звітності повинні чітко вказувати на те, що вплив на права людини у деяких випадках може бути «матеріальним» або «суттєвим» для економічних показників діяльності підприємства.

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА БІЗНЕСОМ

4. Держави повинні вживати додаткові заходи для захисту прав людини від порушень з боку підприємств, які знаходяться у власності держави або контролюються нею або отримують суттєву державну підтримку та користуються послугами державних установ, таких як агенції з кредитування експорту та державні страхові компанії або компанії з гарантування інвестицій, включаючи, за необхідності, встановлення вимоги належної обачності у сфері прав людини.

коментар

Відповідно до міжнародного права прав людини кожна держава окремо є основним носієм зобов'язань, а всі держави в сукупності є гарантами міжнародного режиму дотримання прав людини. Якщо підприємство контролюється державою або його діяльність може асоціюватися з державою в інший спосіб, порушення прав людини з боку бізнесу може мати наслідком порушення власних зобов'язань держави за міжнародним правом. Більше того, чим тіснішим є зв'язок бізнесу та держави або чим більше бізнес спирається на державні органи чи підтримку від платників податків, тим більш вагомою стає підстава для проведення державою політики щодо забезпечення дотримання прав людини таким бізнесом.

У тих випадках, коли держави володіють підпри-

емствами або контролюють їх, вони мають у своєму розпорядженні більш широкі можливості для здійснення відповідних політик, законодавства та іншого нормативного регулювання з метою забезпечення дотримання прав людини. Керівники вищої ланки, як правило, звітують перед державними органами, і відповідні урядові департаменти мають широкі можливості для перевірки й контролю, у тому числі для забезпечення ефективної процедури забезпечення належної обачності за питань прав людини (human rights due diligence). (Ці підприємства також є суб'єктами корпоративної відповідальності за дотримання прав людини, про що йдеться в розділі II).

Низка агенцій, які офіційно або неофіційно пов'язані з державою, можуть надавати підтримку та послуги щодо ведення бізнесу. До них належать агенції з кредитування експорту, державні страхові компанії, компанії з гарантування інвестицій, агенції з розвитку та установи з фінансування розвитку. Там, де ці агенції безпосередньо не враховують реальний та потенційний негативний вплив на права людини від підприємств-бенефіціарів, вони ставлять себе під загрозу – репутаційну, фінансову, політичну та потенційно юридичну – за підтримку діяльності, яка завдає шкоду, і в такий спосіб можуть посилюватися проблеми із захисту прав людини, з якими стикається держава.

Беручи до уваги ці ризики, держави повинні заохочувати та, за необхідності, вимагати впровадження процедур забезпечення належної обачності з питань прав людини з боку самих таких агенцій, а також тих підприємств або проектів, які отримують їхню підтримку. Вимога забезпечення процедури належної обачності з питань прав людини є тим більш дореч-

ною, чим більшим є ризик для прав людини, виходячи з умов діяльності підприємства або ділових операцій.

5. При укладанні контрактів з підприємствами або прийнятті законодавчих актів в їх інтересах, у випадках, коли здійснення діяльності такими підприємствами може вплинути на реалізацію прав людини, держави повинні здійснювати належний контроль з метою виконання своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини.

коментар

Держави не звільняються від своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, коли вони приватизують надання послуг, які можуть вплинути на здійснення прав людини. Нездатність держав забезпечити, щоб підприємства, які надають такі послуги, діяли відповідно до зобов'язань держави у сфері прав людини, може мати як репутаційні, так і юридичні наслідки для самої держави. Як необхідний крок у відповідних договорах про надання послуг чи в законодавчих актах повинні бути чітко вказані очікування держави, що підприємства поважають права людини та дотримуються їх. Держави повинні забезпечити можливість ефективного контролю за діяльністю підприємств, у тому числі шляхом створення належних механізмів незалежного моніторингу та підзвітності.

6. Держави повинні сприяти повазі та дотриманню прав людини підприємствами, з якими вони здійснюють комерційні операції.

коментар

Держави здійснюють велику кількість комерційних операцій з підприємствами, не в останню чергу в межах процедури державних закупівель. Це надає державам – індивідуально та колективно – унікальні можливості для сприяння обізнаності та поваги щодо прав людини, їх дотримання з боку цих підприємств, у тому числі через умови контрактів, з належним урахуванням відповідних зобов'язань держав за національним та міжнародним правом.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВАГИ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ДОТРИМАННЯ БІЗНЕСОМ В ЗОНАХ КОНФЛІКТІВ

7. Оскільки ризик грубих порушень прав людини підвищується у зонах конфлікту, держави повинні сприяти забезпеченню того, щоб підприємства, які працюють у цих зонах, не були залучені до таких порушень, у тому числі шляхом:

(a) Налагодження на якомога більш ранніх етапах контактів з підприємствами з тим, щоб допомогти їм виявляти, запобігати і пом'якшувати пов'язані з правами людини ризики, які обумовлені їх діяльністю та діловими відносинами;

(b) Надання належної допомоги бізнесу для оцін-

ки та усунення підвищених ризиків порушення прав людини, приділяючи особливу увагу гендерно зумовленому та сексуальному насильству;

(c) Відмови у доступі до державної підтримки та послуг підприємствам, які причетні до грубих порушень прав людини та відмовляються співпрацювати з метою розв'язання проблемної ситуації;

(d) Забезпечення ефективності державної актуальної політики, законодавства, нормативного регулювання та правозастосовних заходів з метою подолання ризику залучення бізнесу до грубих порушень прав людини.

коментар

Деякі грубі порушення прав людини, в яких задіяний бізнес, відбуваються в період конфлікту, коли ведеться боротьба за контроль над територією, ресурсами або самим державним апаратом, і коли неможливо очікувати, щоб режим прав людини функціонував належним чином. Відповідальні підприємства все частіше звертаються до держав за рекомендаціями щодо того, яким чином уникнути нанесення шкоди правам людини у цих складних умовах. Необхідними є інноваційні й реалістичні підходи. Зокрема, важливо звернути увагу на ризик сексуального та гендерно зумовленого насильства, яке особливо часто відбувається під час конфліктів.

Важливо, щоб всі держави аналізували проблеми на ранніх етапах їх виникнення, до погіршення ситуації на місці. У зонах, уражених конфліктом, держава, на чий території відбувається конфлікт, може бути нездатною до здійснення належного захисту прав людини через відсутність ефективного контролю над відповідними

територіями. У ситуації з транснаціональними корпораціями держави їх походження мають відіграти свою роль в наданні сприяння як цим корпораціям, так і державам, в яких відбувається конфлікт, забезпечивши, щоб підприємства не були залучені до порушення прав людини; при цьому важливу додаткову допомогу також можуть надати сусідні держави.

З метою досягнення більшої політичної узгодженості та надання належної допомоги підприємствам в таких ситуаціях держави походження повинні сприяти тісній співпраці між своїми агенціями з надання допомоги в цілях розвитку, міністерствами закордонних справ і торгівлі та установами з фінансування експорту, які знаходяться в їхніх столицях і представлені в їхніх посольствах, а також між цими інституціями й урядовими органами держави, на території якої відбувається конфлікт. Вони мають розробити показники раннього попередження, щоб застерегти державні агенції та бізнес про ризик виникнення таких проблем, і передбачити належну відповідальність підприємств за небажання співпрацювати в цих умовах, в тому числі у формі анулювання або відмови їм у державній підтримці або послугах або, якщо це неможливо, в формі відмови у такій підтримці в майбутньому.

Держави повинні попереджати бізнес про підвищений ризик бути причетними до грубих порушень прав людини в зонах, постраждалих від конфліктів. Вони повинні перевірити, наскільки ефективними є їх політика, законодавство, нормативне регулювання та правозастосовні заходи в аспекті необхідності подолання такого підвищеного ризику, у тому числі через забезпечення процедури належної обачності у питаннях з прав людини з боку бізнесу. У разі виявлення прогалин держави повинні вжити належних заходів для їх подолання. Це може включати вивчення питань цивільної, адміністративної або кримінальної

відповідальності підприємств, які зареєстровані в таких державах або постійно знаходяться в них або діють на їхній території та/або знаходяться в межах їхньої юрисдикції, у випадку здійснення ними або сприяння з їх боку вчиненню грубих порушень прав людини. Більше того, держави повинні розглянути багатоаспектні підходи запобігання та протидії подібним актам, а також підтримувати ефективні колективні ініціативи.

Всі ці заходи є доповненням до зобов'язань держав за міжнародним гуманітарним правом у ситуаціях збройного конфлікту та за міжнародним кримінальним правом.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЗГОДЖЕНОСТІ

8. Держави повинні забезпечити, щоб урядові відомства, агенції та інші державні інститути, які формують практику підприємницької діяльності, усвідомлювали й дотримувалися зобов'язань держави у сфері прав людини при реалізації своїх відповідних повноважень, у тому числі шляхом надання їм необхідної інформації, підготовки і допомоги.

коментар

Між зобов'язаннями держав у сфері прав людини, з однієї сторони, та законами і політиками, які вони запроваджують у сфері підприємницької діяльності, з іншої, не існує нездоланної напруженості. Однак, час від часу, державам доводиться знаходити складні рішення для балансування різних суспільних потреб. Щоб досягти відповідного балансу, державам слід застосовувати широкий

підхід до формування порядку денного у сфері бізнесу та прав людини для забезпечення як вертикальної, так і горизонтальної узгодженості національної політики.

Вертикальна узгодженість політики зумовлює необхідність того, щоб держави мали необхідні політики, закони та механізми їх реалізації, спрямовані на виконання їх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. Горизонтальна узгодженість політики означає підтримку та забезпечення відомств і агенцій, на національному та субнаціональному рівнях, що формують практику підприємницької діяльності – включаючи ті, які відповідають за корпоративне право та регулювання обігу цінних паперів, інвестиції, експортне кредитування та страхування, торгівлю та трудові відносини – бути поінформованими та діяти відповідно до зобов'язань уряду у сфері прав людини.

9. Держави повинні забезпечувати адекватний внутрішньополітичний простір для реалізації своїх зобов'язань у сфері прав людини при здійсненні пов'язаних з бізнесом політичних цілей у взаємодії з іншими державами або підприємствами, наприклад, при укладанні інвестиційних договорів або контрактів.

коментар

Економічні контракти, укладені державами, як з іншими державами, так і з підприємствами – такі як двосторонні інвестиційні угоди, угоди про вільну торгівлю або контракти щодо інвестиційних проектів – створюють економічні можливості для держав. Але вони також

можуть впливати на внутрішньополітичний простір урядів. Наприклад, умови міжнародних інвестиційних угод можуть стримувати держави від повного впровадження нового законодавства у сфері прав людини або, у разі такого впровадження, ставити їх під загрозу міжнародного арбітражу. Тому держави повинні забезпечити збереження адекватного політичного простору та регулятивної спроможності захищати права людини відповідно до умов таких угод, одночасно надаючи необхідний захист інвесторам.

10. Держави, коли вони виступають як члени багатосторонніх інституцій, які займаються питаннями, пов'язаними з бізнесом, повинні:

(a) Прагнути забезпечити, щоб ці інституції не обмежували можливості своїх Держав-членів у виконанні ними зобов'язань щодо захисту прав людини і не створювали перешкод для підприємств у їх прагненні поважати права людини;

(b) Зохочувати ці інституції сприяти, у межах їх відповідних мандатів і наявних можливостей, повазі бізнесом прав людини і, за необхідності, допомагати державам виконувати їх зобов'язання із захисту прав людини від порушень з боку підприємств, у тому числі шляхом надання технічної допомоги, зміцнення потенціалу та підвищення обізнаності;

(c) Спиратися на ці Керівні принципи, щоб сприяти їх спільному розумінню та розвивати міжнародне співробітництво у вирішенні проблем, що стосуються бізнесу та прав людини.

коментар

Більша політична узгодженість є також необхідною на міжнародному рівні, в тому числі, коли держави беруть участь у багатосторонніх інституціях, які займаються питаннями, пов'язаними з бізнесом, зокрема у міжнародних торговельних і фінансових установах. За державами зберігаються їх міжнародні зобов'язання у сфері прав людини, коли вони беруть участь у таких інституціях.

Зміцнення потенціалу та підвищення обізнаності через такі інституції можуть відігравати важливу роль у наданні всім державам допомоги щодо виконання їх зобов'язань щодо захисту прав людини, у тому числі шляхом надання можливості обмінюватись інформацією про виклики у цій сфері та кращі практики, і у такий спосіб сприяти більш послідовним і узгодженим підходам.

Коллективні дії через багатосторонні інституції можуть допомогти державам зрівняти правила гри в питанні поваги до прав людини та їх дотримання бізнесом, але домагатися цього слід за рахунок підтягування тих, хто відстає. Співпраця між державами, багатосторонніми інституціями та іншими зацікавленими сторонами також може відігравати важливу роль.

Ці Керівні принципи є спільною опорною точкою у цьому відношенні та можуть слугувати корисною основою для досягнення сукупного позитивного ефекту, який враховує відповідні ролі й відповідальність усіх зацікавлених сторін.

II. КОРПОРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

A. Основоположні принципи

11. Підприємства повинні поважати права людини. Це означає, що вони повинні уникати порушень прав людини інших людей і повинні усувати несприятливий вплив на права людини, який зумовлює їх діяльність.

коментар

Відповідальність щодо дотримання прав людини — це загальний стандарт очікуваної поведінки для всіх підприємств, де б вони не провадили свою діяльність. Вона існує незалежно від здатності та/або готовності держав виконувати свої зобов'язання у сфері прав людини, але при цьому не зменшує ролі цих зобов'язань. Ця відповідальність існує окремо від зобов'язання дотримуватись національних законів та норм, що захищають права людини.

Усунення негативного впливу на права людини вимагає прийняття належних заходів для попередження такого впливу, пом'якшення його наслідків та, у відповідних випадках, відшкодування шкоди.

Підприємства можуть брати на себе виконання інших зобов'язань або здійснення практик, спрямованих на підтримання прав людини, що сприятиме їх реалізації.

Але це не може компенсувати порушення прав людини у процесі діяльності підприємств.

Підприємства не повинні послаблювати здатність держав виконувати свої зобов'язання у сфері прав людини, в тому числі шляхом вчинення дій, які підривають чесність судового процесу.

12. Відповідальність підприємств щодо дотримання прав людини охоплює собою визнані на міжнародному рівні права людини — в розумінні, як мінімум, тих, які закріплені в Міжнародному Біллі прав людини, а також принципів, що стосуються основоположних прав, названих у Декларації Міжнародної організації праці (МОП) основних принципів та прав у світі праці.

коментар

Оскільки підприємства можуть здійснювати вплив практично на весь спектр визнаних на міжнародному рівні прав людини, їхня відповідальність у цій сфері поширюється на усі ці права людини. На практиці в окремих галузях промисловості або в окремих контекстах деякі права людини можуть перебувати у зоні більшого ризику, ніж інші, і тому на них буде зосереджено більше уваги. Однак обставини можуть змінюватись, тому дотримання усіх прав людини повинно бути предметом регулярного контролю.

Авторитетний перелік ключових визнаних на міжнародному рівні основоположних прав людини міститься в Міжнародному Біллі прав людини (що складається з Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту

про громадянські та політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права) разом з принципами, що стосуються основоположних прав, закріплених у восьми основних конвенціях МОП, вміщених у Декларацію про основні принципи та права у світі праці. Це ті критерії, за якими інші соціальні суб'єкти оцінюють вплив підприємств на права людини. Відповідальність підприємств щодо дотримання прав людини розглядається окремо від питань юридичної відповідальності та реалізації права, які урегульовані здебільшого положеннями національних законів у відповідних юрисдикціях.

Залежно від обставин, підприємства можуть бути вимушені врахувати додаткові критерії. Наприклад, підприємства повинні поважати права людини осіб, що належать до певних груп або спільнот, які потребують особливої уваги, у тих випадках, коли підприємства потенційно можуть створювати негативний вплив на права людини. У зв'язку з цим у межах Організації Об'єднаних Націй додатково розроблено інструменти для захисту прав корінних народів; жінок; національних чи етнічних, релігійних та мовних меншин; дітей; людей з інвалідністю; трудових мігрантів та їх сімей. Крім того, в умовах збройного конфлікту підприємства повинні дотримуватись норм міжнародного гуманітарного права.

13. Відповідальність щодо дотримання прав людини вимагає, щоб підприємства:

(а) уникали здійснення або сприяння здійсненню негативного впливу на права людини, який зумовлено діяльністю підприємств, та усували наслідки такого впливу у разі їх виникнення;

б) прагнули запобігти або пом'якшити несприятливі наслідки для прав людини, які безпосередньо пов'язані з діяльністю підприємства, його продукцією чи послугами, або зумовлені діловими відносинами підприємства, навіть якщо при цьому вони не сприяли настанню таких наслідків.

коментар

Несприятливі наслідки для прав людини можуть зумовлюватись власною діяльністю підприємства або діловими відносинами з іншими сторонами. У Керівному принципі 19 детально описано те, яким чином підприємства повинні вирішувати ці ситуації. Для цілей цих Керівних принципів «діяльність» підприємства означає як дії, так і бездіяльність; а «ділові відносини» підприємства розуміються як стосунки з діловими партнерами, тобто суб'єктами у його ланцюгу поставок та з будь-якими іншими недержавними або державними органами, які безпосередньо пов'язані з діяльністю підприємства, його продукцією чи послугами.

14. Відповідальність підприємств щодо дотримання прав людини поширюється на всі підприємства незалежно від їх розміру, сфери діяльності, умов діяльності, форми власності та структури. Тим не менш, масштаби та складність засобів, за рахунок яких підприємства виконують зобов'язання у сфері прав людини, можуть відрізнятися залежно від цих чинників та серйозності негативних впливів на права людини, зумовлених діяльністю підприємства.

коментар

Засоби, за допомогою яких підприємства забезпечують виконання своїх зобов'язань у сфері прав людини, повинні бути пропорційними відповідним факторам, зокрема розміру підприємств. Малі та середні підприємства можуть мати менше можливостей, але більше неформальних процедур та структур управління, ніж великі компанії, тому їх відповідна політика та процедури будуть мати різні форми. Але деякі малі та середні підприємства можуть здійснювати суттєвий вплив на права людини, що вимагатиме відповідних заходів, незважаючи на їх розмір. Ступінь наслідків негативного впливу оцінюватиметься за масштабом, обсягом та характером непоправності. Засоби, за допомогою яких підприємство виконує свої зобов'язання щодо дотримання прав людини, також можуть залежати від того, чи підприємство провадить господарську діяльність як член корпоративної групи або індивідуально. Проте відповідальність за дотримання прав людини поширюється повністю і однаково на всі підприємства.

15. Для забезпечення виконання зобов'язань із дотримання прав людини підприємства повинні запровадити політику та процедури, що відповідають їх розмірам та умовам діяльності, включаючи:

(а) політику відданості зобов'язанням із дотримання прав людини;

(б) процедуру забезпечення належної обачності щодо прав людини для встановлення, запобігання, пом'якшення та надання звітності про спричинений вплив на права людини або сприяння такому впливу;

(с) процедури відшкодування шкоди, завданої будь-якими негативними впливами на права людини, які підприємства вчиняють або сприяють такому.

коментар

Підприємства повинні усвідомлювати і демонструвати те, що вони поважають права людини. Це можливо лише шляхом запровадження певних політик та процедур. Принципи 16-24 детально розкривають ці питання.

В. Принципи діяльності

ПОЛІТИКА ВІДДАНОСТІ

16. В якості підтвердження своєї відповідальності за дотримання прав людини підприємства повинні висловити свою відданість зобов'язанням у сфері прав людини за допомогою заяви, яка:

(a) затверджується на найвищому рівні керівництва підприємства;

(b) підготовлена з урахуванням висновків внутрішньої та/або зовнішньої експертизи;

(c) фіксує очікуване підприємством ставлення до прав людини з боку співробітників, ділових партнерів та інших сторін, безпосередньо пов'язаних з його діяльністю, продукцією чи послугами;

(d) є загальнодоступною, оприлюдненою і поширеною всередині підприємства для усього персоналу

та ззовні — для ділових партнерів та інших сторін, які мають стосунок до діяльності підприємства;

(e) відображається в політиці та процедурах діяльності, за рахунок яких ця заява впроваджується у практику функціонування всього підприємства.

коментар

Термін «заява» використовується в загальному значенні, щоб описати будь-які способи, за допомогою яких підприємство публічно заявляє про свої зобов'язання, відданість їм та про відповідні очікування.

Рівень експертизи, необхідний для забезпечення належної підготовки заяв, залежить від складності діяльності підприємства. Експертні висновки можуть бути отримані з різних джерел, — починаючи з надійних онлайн або письмових ресурсів до консультацій визнаних експертів.

Заява про відданість зобов'язанням у сфері прав людини повинна бути оприлюдненою та загальнодоступною. Вона повинна активно поширюватись серед суб'єктів, з якими підприємство має договірні відносини; інших суб'єктів, які безпосередньо пов'язані з його діяльністю, включаючи сили безпеки; інвесторів; а у ситуації діяльності, яка створює значні ризики для прав людини, — інших потенційно зацікавлених учасників.

У процесі поширення заяви та відповідної політики та процедур усередині підприємства слід чітко визначити напрями та процедури звітності, які забезпечуватимуться проведенням необхідних тренінгів для персоналу, який виконує відповідні бізнес-функції.

Так само як держава повинна працювати в напрямку політичної узгодженості, так і підприємства повинні прагнути до узгодження виконання зобов'язань щодо прав людини з політикою та процедурами, які регулюють

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ЩОДО БІЗНЕСУ І ПРАВ ЛЮДИНИ

підприємницьку діяльність, що ними здійснюється, та з їх діловими відносинами у широкому сенсі. Це включає, наприклад, політику та процедури, що встановлюють фінансові та інші стимули для персоналу; регулюють практику закупівель та лобістську діяльність, коли права людини можуть знаходитись під загрозою.

Завдяки цим та будь-яким іншим відповідним засобам заява про прихильність повинна бути впроваджена в практику функціонування підприємства, починаючи від рівня його керівництва, завершуючи усіма функціональними підрозділами, які в протилежному випадку можуть діяти без урахування прав людини чи їх дотримання.

НАЛЕЖНА ОБАЧНІСТЬ ЩОДО ПРАВ ЛЮДИНИ

17. Для встановлення фактів негативного впливу, запобігання, пом'якшення наслідків такого впливу на права людини та звітування щодо того, як підприємства усувають ці наслідки, вони повинні запровадити процедури забезпечення належної обачності щодо прав людини. Цей процес має включати оцінку реальних та потенційних впливів на права людини, урахування результатів оцінювання та вжиття заходів на підставі отриманих висновків, відстеження змін та розповсюдження інформації про наслідки впливу. Належна обачність щодо прав людини характеризується тим, що вона:

(a) стосується несприятливих наслідків для прав людини, які підприємство може створити або сприяє їх створенню своєю діяльністю або які можуть бути

II. КОРПОРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

безпосередньо пов'язані з його діяльністю, продукцією чи послугами внаслідок участі підприємства у ділових відносинах;

(b) залежатиме від розміру підприємства, ризику значних впливів на права людини і характеру та умов його діяльності;

(c) носить постійний характер, з урахуванням того, що ризики щодо прав людини можуть змінюватися з часом, разом із змінами форми діяльності підприємства та умов його діяльності.

коментар

Цей принцип визначає параметри стандарту належної обачності щодо прав людини, а у принципах 18-21 розкрито зміст його основних складових.

Ризики щодо прав людини розуміються як потенційний несприятливий вплив на права людини з боку бізнесу. Потенційний вплив має усунути шляхом запобігання або пом'якшення його наслідків, тоді як фактичні наслідки, які вже мають місце, є підставою для відшкодування шкоди (принцип 22).

Процедури забезпечення належної обачності щодо прав людини повинні бути частиною більш широких систем управління ризиками підприємства, за умови, що цей стандарт виходить за рамки простого виявлення та усунення матеріальних ризиків для самої компанії, але включає і ризики для носіїв прав.

Підприємства повинні ініціювати процедури забезпечення належної обачності щодо прав людини якомога раніше на стадії розробки нової діяльності або встановлення нових ділових відносин, оскільки ризики щодо прав людини можуть бути підвищені або знижені вже на етапі

підготовки контрактів чи інших договорів та можуть бути успадковані у процесі злиття чи придбання підприємств.

У тому випадку, коли підприємства перебувають у відносинах із великою кількістю суб'єктів — юридичних осіб, які беруть участь у їх ланцюгах поставок — реалізація належної обачності щодо прав людини може виявитись надмірно складним завданням. У такому разі підприємствам слід визначити загальні сфери, де ризик несприятливих наслідків на права людини є найбільш значним, незалежно від того, чи він спричинений умовами діяльності певних постачальників або клієнтів, конкретними видами діяльності, продукції чи послуг, що надаються, або пов'язаний з іншими відповідними чинниками, та визначити пріоритетність цих ризиків щодо прав людини з точки зору принципу належної обачності.

У тих випадках, коли підприємство сприяє чи вважається таким, що сприяє настанню несприятливих наслідків для прав людини, спричинених іншими суб'єктами, постає питання щодо співучасті. Співучасть у цьому випадку буде розглядатись як з позаправової точки зору, так і з точки зору юридичної. З позаправової точки зору підприємства можуть розцінюватись як «співучасники» дій іншої сторони, коли підприємства, наприклад, як видається, отримують вигоду від порушень, вчинених іншими суб'єктами.

З юридичної точки зору більшість національних юрисдикцій забороняють співучасть у вчиненні злочину, й низка держав у таких випадках встановлюють кримінальну відповідальність підприємств-співучасників. Як правило, цивільні позови можуть також ґрунтуватися на ствердженій співучасті підприємства у завданні шкоди, хоча ці випадки не можуть бути розглянуті у контексті прав людини. Значна судова практика у сфері міжнародного кримінального права свідчить про те, що відповідний стандарт про надання допомоги та сприяння означає

свідоме надання практичної допомоги чи підбурювання, які суттєвим чином впливають на вчинення злочину.

Здійснення процедур належної обачності щодо прав людини сприяє зниженню ризику судових позовів проти підприємств, якщо вони демонструватимуть, що вони вжили всіх розумних заходів для уникнення причетності у порушеннях прав людини. Проте підприємства, які реалізують такі процедури належної обачності щодо прав людини, не повинні припускати, що це автоматично і повністю звільнить їх від відповідальності за вчинення або сприяння порушенням прав людини.

18. Для оцінки ризиків щодо прав людини підприємства повинні встановлювати та оцінювати будь-які фактичний чи потенційний негативні вплив на права людини, спричинений діяльністю підприємства або його діловими стосунками. Цей процес повинен:

(a) базуватись на внутрішній та/або незалежній зовнішній експертизі з прав людини;

(b) включати широкі обговорення з потенційно уразливими групами та іншими відповідними зацікавленими сторонами, враховуючи розмір підприємства та характер і умови його діяльності.

коментар

Першим кроком у здійсненні прояву належної обачності щодо прав людини є визначення та оцінка характеру реального та потенційного негативного впливу на права людини, до якого підприємство може бути причетним. Мета цього етапу полягає в тому, щоб зрозуміти механізм конкретного впливу на конкретних людей, враховуючи

конкретні умови діяльності. Як правило, це передбачає оцінку ситуації із правами людини ще до початку підприємницької діяльності, наскільки це можливо; встановлення категорій осіб, права яких можуть бути порушені; створення переліку відповідних стандартів та норм щодо прав людини; прогнозування того, які негативні наслідки для прав людини встановлених категорій осіб може мати передбачувана діяльність та пов'язані з нею ділові стосунки.

У цьому процесі підприємства повинні приділити підвищену увагу будь-яким особливим видам впливів на права людини для окремих груп або спільнот, щодо яких може існувати посилений ризик уразливості або маргіналізації, а також враховувати різні ризики щодо жінок та чоловіків.

Процеси оцінки впливу на права людини можуть бути частиною інших процесів оцінки, таких як оцінка ризиків або оцінка екологічних та соціальних наслідків впливу діяльності підприємства, але при цьому вони повинні орієнтуватись на визнані на міжнародному рівні права людини, оскільки підприємства потенційно можуть вчиняти вплив практично на будь-яке з цих прав.

Оскільки ситуація з правами людини є динамічною, оцінка впливу на права людини повинна проводитися регулярно: до початку нової діяльності або встановлення ділових відносин; до прийняття серйозних рішень або здійснення змін в діяльності (наприклад, вихід на ринок, початок реалізації продукту, зміна політики або ще більш масштабні зміни у веденні бізнесу); як реакція на зміни в умовах діяльності або очікування їх (наприклад, зростання соціальної напруженості); і періодично протягом усього періоду діяльності підприємства або існування відповідних відносин.

Для того, щоб підприємства могли найбільш точно

оцінити вплив своєї діяльності на права людини, вони повинні намагатися зрозуміти занепокоєння потенційно уразливих учасників, шляхом безпосереднього консультування з ними, враховуючи при цьому мовні та інші бар'єри, які потенційно можуть перешкоджати ефективній взаємодії. У ситуаціях, коли такі консультації є неможливими, підприємства повинні розглянути розумні альтернативи, такі як консультування із авторитетними незалежними експертами, включаючи правозахисників та інших представників громадянського суспільства.

Оцінка впливу на права людини дозволяє приймати обґрунтовані рішення про подальші кроки в реалізації належної обачності щодо прав людини.

19. З метою запобігання та пом'якшення несприятливих наслідків для прав людини підприємства повинні інтегрувати результати оцінки їх впливу на права людини у відповідні внутрішні функції та процеси та вжити на підставі цього належні заходи.

(a) Ефективна інтеграція вимагає, щоб:

- (i)** відповідальність за усунення таких впливів покладалась на відповідний функціональний підрозділ відповідного рівня у межах підприємства;
- (ii)** внутрішні процеси прийняття рішень, видатки з бюджетних коштів та системи контролю дозволяли ефективно реагувати на такі впливи.

(b) Відповідні дії будуть залежати від:

- (i)** того, чи підприємство вчиняє або чи спри-

яє вчиненню негативного впливу на права людини, чи його участь обумовлена лише тим, що несприятливий вплив пов'язаний безпосередньо з діяльністю підприємства, продукцією або послугами у межах ділових відносин;

(ii) ефективності існуючих механізмів для усунення негативного впливу.

коментар

Горизонтальна інтеграція конкретних висновків за результатами оцінки впливу на права людини у діяльність підприємства може бути ефективною лише тоді, коли політика відданості зобов'язанням у сфері прав людини стане частиною всіх відповідних функцій підприємства. Це є необхідним для того, щоб результати оцінювання були зрозумілі, їм була приділена належна увага та було вжито відповідні заходи.

Оцінюючи вплив на права людини, підприємства повинні брати до уваги як фактичні, так і потенційні негативні впливи. Потенційному впливу слід запобігти або пом'якшити його наслідки шляхом горизонтальної інтеграції висновків у діяльність підприємства, тоді як реальні наслідки, які вже мають місце, є підставою для відшкодування шкоди (принцип 22).

Якщо підприємство спричиняє або може спричинити несприятливий вплив на права людини, воно повинно вжити всіх необхідних заходів для припинення чи запобігання такому впливу.

Якщо підприємство сприяє або може сприяти спричиненню несприятливого впливу на права людини, воно

повинно вжити необхідних заходів для припинення або запобігання такій співучасті та використати відповідні важелі впливу для максимально можливого зменшення будь-якого існуючого впливу. Вважається, що у підприємства існують важелі впливу, якщо воно має можливість змінити протиправну практику суб'єкта, який завдає шкоди.

Якщо підприємство не сприяло негативному впливу на права людини, але цей вплив, тим не менш, безпосередньо пов'язаний з його діяльністю, продукцією чи послугами у межах його ділових відносин з іншим суб'єктом, ситуація є більш складною. Серед факторів, які слід врахувати при оцінці належних заходів, будуть важелі впливу підприємства на відповідного суб'єкта, важливість цих відносин для підприємства, тяжкість правопорушення та оцінка того, який несприятливий вплив на права людини матиме припинення відносин з цим суб'єктом.

Чим складнішою є ситуація та її наслідки для прав людини, тим сильнішими мусять бути незалежні експертні висновки, на які спирається підприємство при вирішенні питання, яким чином діяти.

Якщо підприємство має важелі для запобігання чи пом'якшення наслідків негативного впливу, воно повинно їх застосувати. Якщо важелів недостатньо, можливо для підприємства існують способи їх нарощування. Нарощування важелів впливу можливе, наприклад, за рахунок зміцнення потенціалу або інших стимулів для відповідного суб'єкта, або за рахунок співпраці з іншими учасниками.

Існують ситуації, коли підприємству бракує важелів для запобігання чи пом'якшення наслідків несприятливого впливу, і воно не може примножити свої важелі впливу. У такому випадку підприємство повинно розглянути питання про припинення відносин, враховуючи обґрунтовану оцінку потенційного негативного впливу на права людини.

У тих ситуаціях, коли відносини є «вирішальними» для підприємства, їх припинення ставить додаткові питання. Відносини можна вважати вирішальними, якщо вони надають продукцію чи послугу, що є важливими для діяльності підприємства і яким не існує розумної альтернативи. При цьому слід враховувати ступінь негативного впливу на права людини: чим серйознішим є порушення, тим швидше підприємству доведеться вживати заходи з метою змін, не чекаючи прийняття рішення про доцільність припинення відносини. У будь-якому випадку, до тих пір, доки порушення триває, а підприємство залишається у відносинах, воно повинно бути готовим продемонструвати власні поточні зусилля, спрямовані на пом'якшення наслідків впливу, і бути готовим до будь-яких втрат (репутаційних, фінансових чи юридичних), обумовлених продовженням цієї співпраці.

20. Для того, щоб перевірити, чи усуваються наслідки негативного впливу на права людини, підприємствам слід відстежувати ефективність вжитих ними заходів. Відстеження має:

(a) ґрунтуватися на відповідних якісних та кількісних показниках;

(b) враховувати висновки як внутрішніх, так і зовнішніх джерел, включаючи думку зацікавлених сторін.

коментар

Відстеження є необхідним для того, щоб підприємство знало, чи правильно воно реалізує свою політику в галузі прав людини та чи ефективно воно реагує на виявлені наслідки впливу на права людини, а також є важливим для постійного вдосконалення.

Підприємства повинні докладати особливі зусилля для відстеження ефективності вжитих ними заходів щодо наслідків негативного впливу на права окремих осіб з певних груп чи спільнот, які мають підвищений ризик уразливості або маргіналізації.

Відстеження слід інтегрувати у відповідні внутрішні процеси звітності. При цьому підприємства можуть використовувати інструменти, які вони вже застосовують стосовно інших питань. Мова може йти про умови контрактів, проведення аналізу їх тексту, а також дослідження та перевірки, використання за необхідності розподілених за гендерною ознакою статистичних даних. Механізми оперативного розгляду скарг також можуть забезпечити важливою інформацією щодо ефективності процедур забезпечення належної обачності щодо прав людини на підприємстві (див. принцип 29).

21. Для забезпечення звітності щодо усунення наслідків негативного впливу на права людини підприємства повинні бути готовими повідомити про це публічно за межами підприємства, особливо якщо зацікавлені сторони (особи, права людини яких були безпосередньо порушені) чи особи, які виступають від їх імені, висловлюють занепокоєння з цього приводу. Підприємства, діяльність або умови діяльності яких створюють ризик значного впливу на права людини, повинні офіційно звітувати про те, як вони усувають наслідки такого впливу. У будь-якому випадку повідомлення повинні:

(a) мати таку форму та представлятись з такою

періодичністю, що дозволяє відображати вплив діяльності підприємств на права людини, та є доступними цільовій аудиторії;

(b) містити інформацію, яка є достатньою для оцінки відповідності заходів підприємства у відповідь на особливі випадки впливів на права людини;

(c) при цьому не створювати ризики для зацікавлених сторін, персоналу або щодо законних вимог про комерційну конфіденційність.

коментар

Вимога поважати права людини означає також те, що підприємства запроваджують політики та процедури, за допомогою яких вони можуть демонструвати свою повагу до прав людини на практиці. Така демонстрація включає в себе процедури комунікації, які забезпечують необхідний ступінь прозорості та підзвітності перед окремими особами або групами, які можуть зазнати впливу, та перед іншими зацікавленими сторонами, включаючи інвесторів.

Комунікація може мати різні форми, включаючи особисті зустрічі, онлайн-діалоги, консультації із зацікавленими сторонами та офіційні публічні звіти. Офіційна звітність значно розвивається, адже традиційні річні звіти та звіти про корпоративну відповідальність/стійкість доповнюються інформацією в он-лайн режимі та комплексними фінансовими й нефінансовими звітами.

Запит на офіційну звітність підприємств є присутнім тоді, коли існують ризики серйозного впливу на права людини, незалежно від того, викликані вони характеристиками самого підприємства або умовами його діяльності. Звіт має охоплювати питання та показники

щодо того, як підприємство виявляє випадки негативного впливу на права людини та усуває їх наслідки. Незалежна перевірка звітності щодо прав людини може доповнити її зміст та підвищити авторитет. Секторальні показники можуть стати джерелом додаткової корисної інформації.

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

22. Якщо підприємство встановлює факт спричинення ним негативного впливу на права людини або сприяння з його боку такому впливу, таке підприємство повинно забезпечити відшкодування або співпрацювати з метою його забезпечення за допомогою правових процедур.

коментар

Навіть у випадку впровадження найкращих політик та практик у сфері прав людини підприємство може здійснювати негативний вплив на права людини або сприяти здійсненню такого впливу – впливу, який підприємство не могло передбачити або якому не могло запобігти.

За умови виникнення такої ситуації повага до прав людини вимагає активної участі підприємства у процесі захисту порушених прав, — самостійно або у взаємодії з іншими учасниками, за допомогою процедури належної обачності щодо прав людини або за допомогою інших засобів. Механізми подання скарг з боку тих, на кого потенційно може вплинути діяльність підприємства, можуть бути одним з ефективних способів захисту, якщо при цьому

вони відповідають певним ключовим критеріям, визначеним у принципі 31.

У ситуації, коли підприємство не здійснювало негативний вплив і не сприяло йому, але цей вплив безпосередньо пов'язаний з його діяльністю, продукцією чи послугами в межах ділових відносин такого підприємства, принцип відповідальності за дотримання прав людини не вимагає, щоб саме підприємство здійснювало відшкодування, хоча воно може взяти на себе таку роль.

Деякі ситуації, зокрема, коли йдеться про підозру у вчиненні злочину, як правило, вимагатимуть того, щоб були задіяні судові механізми.

Подальші вказівки щодо механізмів, за допомогою яких можливе відшкодування нанесеної шкоди, в тому числі, у випадках, коли звинувачення у нанесенні шкоди заперечуються, викладено у Розділі III про доступ до засобів захисту.

ПИТАННЯ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ

23. За будь-яких умов підприємства повинні:

(а) дотримуватись усіх відповідних законів та поважати визнані на міжнародному рівні права людини, де б не працювало підприємство;

(б) відшукувати шляхи дотримання принципів визнаних на міжнародному рівні прав людини у ситуаціях, коли вони стикаються із конфліктуючими одна з одною вимогами;

(с) добросовісно оцінювати ризик спричинення або сприяння грубим порушенням прав людини, де б не працювало підприємство.

Коментар

Хоча певні країни та місцеві контексти можуть підвищувати ризики, пов'язані з діяльністю підприємства та діловими відносинами, усі підприємства несуть однакову відповідальність у сфері прав людини, де б вони не працювали. Якщо контекст держави унеможливує реалізацію повною мірою цієї відповідальності, то підприємства повинні дотримуватись принципів визнаних на міжнародному рівні прав людини максимально можливою мірою за таких обставин і бути готовими продемонструвати свої зусилля у цьому напрямку.

Певні умови діяльності, такі як знаходження у зонах конфліктів, можуть збільшити ризик того, що підприємства будуть залучені до здійснення грубих порушень прав людини, які вчиняються іншими суб'єктами (наприклад, силами безпеки). Підприємства повинні добросовісно оцінювати цей ризик з точки зору дотримання норм права, беручи до уваги розширення меж потенційної юридичної відповідальності підприємств, що пов'язано із принципом екстериторіальної юрисдикції щодо цивільних позовів та дією положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду в юрисдикціях, що передбачають кримінальну відповідальність для юридичних осіб. Крім того, керівники підприємств вищого та середнього рівня, а також рядові службовці можуть нести індивідуальну кримінальну відповідальність за дії, які становлять грубі порушення прав людини.

У таких складних умовах підприємства повинні докладати зусиль для стримування погіршення ситуації. Визначаючи оптимальний спосіб дії, доцільно брати до уваги не тільки експертні висновки та консультації всередині підприємства, а й консультуватися з іншими авторитетними незалежними експертами, у тому числі

представниками урядів, громадянського суспільства, національних правозахисних організацій, а також врахувати відповідні багатосторонні ініціативи зацікавлених сторін.

24. У тих випадках, коли необхідно визначити пріоритетність заходів для усунення реального або потенційного негативного впливу на права людини, підприємства повинні у першу чергу прагнути до запобігання та пом'якшення наслідків більш серйозних впливів або впливів, в умовах яких затримка вжиття заходів призведе до невиправних наслідків.

коментар

Хоча підприємства повинні усувати наслідки негативного впливу на права людини, одночасне їх усунення не завжди є можливим. За відсутності конкретних юридичних принципів для визначення пріоритетності дій підприємства повинні спочатку усувати наслідки тих впливів на права людини, які можуть бути найбільш серйозними, усвідомлюючи при цьому, що зволікання із вжиттям заходів може вплинути на можливість відновити ситуацію. У цьому контексті тяжкість наслідків не є абсолютним критерієм, але має значення відносно інших впливів на права людини, встановлених підприємством.

III. ДОСТУП ДО ЗАСОБІВ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

A. Основоположний принцип

25. У межах свого обов'язку захищати від пов'язаних з бізнесом порушень прав людини держави за допомогою судових, адміністративних, законодавчих або інших відповідних засобів повинні вживати належних заходів для забезпечення того, щоб у випадках, коли такі порушення відбуваються на їх території і/або в межах їх юрисдикції, особи, права яких порушені, мали змогу отримувати доступ до ефективних засобів правового захисту.

коментар

Якщо держави не будуть вживати належних заходів для розслідування, покарання винних і відшкодування збитків за порушення прав людини, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, обов'язок держав щодо забезпечення захисту виявиться неефективним або зовсім втратить свій сенс.

Доступ до ефективних засобів правового захисту має свої процедурні та матеріально-правові аспекти. Засоби правового захисту, що надаються в рамках механізмів розгляду скарг, про які йдеться в цьому розділі, можуть набувати різні матеріально-правові форми, метою яких, кажучи в цілому, буде відшкодування шкоди, завданої

правам людини, або поновлення стану, який існував до порушення. Засоби правового захисту можуть включати в себе принесення вибачення, реституцію, реабілітацію, фінансову або нефінансову компенсацію і застосування санкцій (кримінальних або адміністративних, наприклад, у формі штрафів), а також недопущення нової шкоди, наприклад, за допомогою судових заборон або гарантій неповторення. Процедури надання засобів правового захисту повинні бути неупередженими, захищеними від корупції і спроб політичних чи інших сил вплинути на результати.

Для цілей цих Керівних принципів скарга розуміється як заява про допущену несправедливість, яка суб'єктивно сприймається з точки зору уявлень окремої особи або групи осіб про своє право, в основі якої може лежати закон, контракт, прямо або непрямо висловлена обіцянка, звичайна практика або загальні уявлення громади, чий права було порушено, про справедливість.

Термін «механізм розгляду скарг» означає будь-який організований судовий або несудовий процес, що здійснюється державними або недержавними органами і в рамках якого можуть бути подані скарги на порушення прав людини в сфері бізнесу та запит щодо належного правового захисту.

Державні механізми розгляду скарг можуть охоплюватися компетенцією органу державної влади, установи або незалежного органу, що має надані законом або конституцією відповідні повноваження. Вони можуть бути судовими або позасудовими. У деяких механізмах залучені особи беруть безпосередню участь в пошуку засобів правового захисту; в інших механізмах з вимогою про правовий захист від їх імені звертається посередник. Прикладами можуть слугувати суди (як у кримінальних, так і цивільних справах), суди у трудових спорах, націо-

нальні правозахисні установи, національні координаційні механізми, що діють в рамках Керівних принципів для багатонаціональних підприємств Організації економічного співробітництва і розвитку, численні управління омбудсменів, а також державні служби з розгляду скарг.

Забезпечення доступу до засобів правового захисту в разі порушень прав людини в сфері бізнесу також обумовлює необхідність сприяння з боку держави підвищенню інформованості громадськості і розуміння нею цих механізмів, способів отримання доступу до них і надання будь-якої підтримки з цією метою (фінансової або експертної).

Державні судові і позасудові механізми розгляду скарг повинні створювати основу для більш широкої системи правового захисту. В рамках такої системи механізми розгляду скарг на оперативному рівні можуть забезпечити можливість для подачі скарги і вирішення спору на ранньому етапі. Державні механізми і механізми, що діють на оперативному рівні, в свою чергу можуть бути доповнені або посилені за допомогою заходів захисту у межах спільних ініціатив, а також заходами міжнародних і регіональних правозахисних механізмів. Додаткові вказівки щодо цих механізмів наводяться в принципах 26-31.

В. Принципи діяльності

ДЕРЖАВНІ СУДОВІ МЕХАНІЗМИ

26. При усуненні порушень прав людини в сфері бізнесу державам слід вживати належних заходів для забезпечення ефективності національних судових механізмів, в тому числі шляхом відшукування

способів усунення юридичних, практичних та інших відповідних бар'єрів, які можуть стати причиною відмови в доступі до засобів правового захисту.

коментар

Ефективні судові механізми є основою для забезпечення доступу до засобів правового захисту. Їх здатність усувати порушення прав людини в сфері бізнесу залежить від їх неупередженості, довіри до них і здатності забезпечувати належний судовий процес.

Держави зобов'язані вживати заходи для недопущення виникнення бар'єрів, що перешкоджають подачі в суди законних скарг у випадках, коли звернення до суду є основним елементом отримання доступу до засобу правового захисту або коли альтернативні засоби ефективного правового захисту відсутні. Вони також повинні гарантувати, щоб правосуддю в рамках судового процесу не перешкоджала корупція, щоб суди не залежали від економічного чи політичного тиску з боку інших державних агентів, а також суб'єктів підприємницької діяльності і щоб не створювалися перешкоди для законної та мирної діяльності правозахисників.

Юридичні бар'єри, що перешкоджають розгляду скарг на порушення прав людини в сфері бізнесу, можуть, наприклад, виникати у випадках, коли:

- спосіб розподілу юридичної відповідальності між членами корпоративної групи відповідно до національного кримінального і цивільного законодавства дозволяє ухилятися від виконання принципу належної підконтрольності;
- позивачі стикаються з відмовою в правосудді в державі, де має місце порушення, і не можуть

отримати доступ до судів держави походження незалежно від предмету позову;

- деякі групи, такі як корінні народи і мігранти, позбавлені такого ж рівня юридичного захисту своїх прав людини, який гарантовано решті населення.

Практичні і процедурні бар'єри, які перешкоджають доступу до судових засобів правового захисту, можуть, зокрема, виникати у таких випадках:

- витрати, пов'язані з подачею позову, набагато перевищують розумний рівень стримування від необґрунтованих позовів та / або не можуть бути знижені до розумних рівнів за допомогою державної підтримки, «ринкових» механізмів (наприклад, страхування витрат судового розгляду, безоплатна правова допомога) або іншими засобами;
- заявники стикаються з труднощами у забезпеченні юридичного представництва через брак ресурсів або інших стимулів для залучення юристів з метою отримання консультацій щодо конкретної тематики;
- відсутні належні можливості для об'єднання позовів або проведення судових розглядів за участю представників (наприклад, для подачі об'єднаних позовів або інших процедур подачі колективних позовів), що перешкоджає доступу окремих позивачів до ефективних засобів захисту;
- державні обвинувачі не мають достатніх ресурсів, досвіду та підтримки для виконання зобов'язань держави щодо розслідування участі окремих осіб і підприємств у злочинах, які зачіпають права людини.

Багато з цих бар'єрів виникають або посилюються в результаті нерівності можливостей сторін процесу, що нерідко має місце під час розгляду позовів, предметом яких є порушення прав людини з боку бізнесу. Йдеться, зокрема, про нерівність можливостей з точки зору фінансових ресурсів сторін спору, доступу до інформації та експертних знань. Крім того, внаслідок активної дискримінації або ненавмисних наслідків організації роботи судових механізмів окремі особи з груп або категорій населення, які мають підвищений ризик уразливості або маргіналізації, часто стикаються з додатковими культурними, соціальними, матеріальними та фінансовими перешкодами в плані доступу до цих механізмів, їх використання і захисту з їх боку. Слід приділяти особливу увагу правам і конкретним потребам таких груп або категорій населення на кожному етапі процесу правового захисту, що стосується доступу до правосуддя, судового розгляду і винесення остаточного рішення.

ДЕРЖАВНІ ПОЗАСУДОВІ МЕХАНІЗМИ РОЗГЛЯДУ СКАРГ

27. Поряд з судовими механізмами державам слід забезпечувати ефективні і належні позасудові механізми розгляду скарг, які є частиною загальної державної системи правового захисту в разі порушень прав людини в сфері бізнесу.

коментар

Адміністративні, законодавчі та інші позасудові механізми відіграють вкрай важливу роль з точки

зору доповнення та розширення судових механізмів. Навіть там, де судові системи є ефективними і добре забезпечені ресурсами, вони не можуть нести на собі весь тягар, пов'язаний з розглядом усіх можливих порушень; судові засоби захисту потрібні не в усіх випадках; крім того, не завжди позивачі віддають їм перевагу.

Прогалини у забезпеченні засобів правового захисту щодо порушень прав людини, пов'язаних з бізнесом, можуть, за необхідності, бути ліквідовані шляхом розширення повноважень існуючих позасудових механізмів і/або шляхом створення нових механізмів. Такі механізми можуть бути засновані на посередництві (медіації), мати форму третейського суду або бути реалізовані в рамках інших прийнятних з точки зору культурних традицій і сумісних з правозахисними принципами процесів, або в будь-якій формі поєднувати ці підходи з урахуванням поставлених питань, будь-якого публічного інтересу і можливих потреб сторін. Для забезпечення їх ефективності необхідно, щоб вони відповідали критеріям, викладеним в принципі 31.

У зв'язку з цим особливу роль повинні відігравати національні правозахисні установи.

Як і у випадку судових механізмів, державам слід вивчити способи усунення будь-якої нерівності сторін, які беруть участь у процесі з розгляду позовів, предмет яких – порушення прав людини, пов'язані з бізнесом, і будь-яких інших додаткових бар'єрів на шляху до отримання доступу до засобів судового захисту, з якими стикаються окремі особи з груп або категорій населення, схильних до підвищеного ризику уразливості або маргіналізації.

НЕДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ РОЗГЛЯДУ СКАРГ

28. Держави мають розглянути можливість сприяння доступу до ефективних недержавних механізмів розгляду скарг, які розглядають питання відшкодування шкоди, завданної порушеннями прав людини з боку бізнесу.

коментар

Одним з видів недержавних механізмів розгляду скарг є механізми, що створюються підприємствами самостійно або у взаємодії із зацікавленими сторонами, асоціаціями, що об'єднують підприємства галузі, або групами різних зацікавлених сторін. Ці механізми мають позасудовий характер, але можуть набувати форму третейського суду, дотримуватися підходу, який засновано на діалозі, або проходити в руслі прийнятих з точки зору культурних традицій і сумісних з правами людини процесів. Особливі переваги таких механізмів полягають в оперативності доступу і забезпечення засобів правового захисту, невисоких витратах і/або в транснаціональному охопленні.

Іншим видом подібних механізмів є регіональні і міжнародні правозахисні органи, які найчастіше займаються питаннями порушень державами своїх зобов'язань у сфері прав людини. Разом з тим, деякі з них також займаються питаннями недотримання державами своїх зобов'язань забезпечувати захист від порушень прав людини з боку підприємств.

Держави можуть відігравати позитивну роль у підвищенні інформованості про такі можливості або іншими способами сприяти доступу до їх використання поряд з механізмами, що забезпечуються самими державами.

29. З метою оперативного розгляду скарг та прямого відшкодування шкоди підприємствам слід засновувати в інтересах окремих осіб і громад, які можуть виявитися жертвами негативного впливу, ефективні механізми розгляду скарг на оперативному рівні або брати участь в їх роботі.

коментар

Окремі особи і громади, які можуть постраждати від негативного впливу з боку підприємства, повинні мати безпосередній доступ до механізмів розгляду скарг на оперативному рівні. Як правило, такі механізми забезпечуються підприємствами самостійно або у співпраці з іншими сторонами, включаючи відповідні зацікавлені сторони. Крім того, доступ до них може надаватися шляхом звернення до зовнішнього експерта або органу, який задовольняє всі сторони спору. Для доступу до цих механізмів непотрібно, щоб особа, яка звертається зі скаргою, спочатку використала всі інші можливі засоби захисту. Ці механізми можуть залучати підприємства безпосередньо до проведення оцінки відповідних ситуацій і відшкодування будь-якої нанесеної шкоди.

Механізми розгляду скарг на оперативному рівні виконують дві основні функції, що стосуються відповідальності підприємств у сфері прав людини:

по-перше, вони забезпечують виявлення випадків негативного впливу на права людини в рамках поточної діяльності підприємства з точки зору дії механізмів забезпечення належної обачності у питаннях щодо прав людини (human rights due diligence). З цією метою вони надають сторонам, які зазнають безпосередній вплив у зв'язку із діяльністю підприємства, можливість заявити про своє занепокоєння у ситуаціях, коли вони вважають,

що на них здійснюється або буде здійснено несприятливий вплив. Крім того, шляхом аналізу тенденцій і характерних особливостей скарг, які надходять щодо діяльності підприємства, може бути виявлено системні проблеми і відповідним чином адаптовано його практику;

по-друге, ці механізми після з'ясування суті скарг дозволяють розглядати їх і відшкодовувати шкоду, нанесену негативним впливом, вже на ранньому етапі безпосередньо самим підприємством і тим самим не допускати посилення заподіяної шкоди і наростаючого потоку скарг.

Для таких механізмів не повинно вимагатися, щоб претензія або скарга подавалися тільки на порушення прав людини, які вже сталися; вони спрямовані на те, щоб виявляти будь-які правомірні претензії сторін, які можуть зазнати негативний вплив внаслідок діяльності підприємства. Якщо такі претензії не виявляти і не усувати, з часом вони можуть стати причиною серйозних конфліктів і порушень прав людини.

Для забезпечення практичної ефективності механізмів розгляду скарг на оперативному рівні такі механізми повинні відповідати певним критеріям (принцип 31). Для дотримання цих критеріїв механізми розгляду скарг можуть набувати різні форми, залежно від потреб, обумовлених масштабами, ресурсами, секторальними, культурними та іншими параметрами.

Механізми розгляду скарг на оперативному рівні можуть ставати важливим додатковим аспектом більш широкої взаємодії зацікавлених сторін і процесів колективних переговорів, але не можуть замінити жоден з них. Їх не слід використовувати з метою зменшення ролі профспілок у вирішенні трудових спорів, а також для закриття доступу до судових або інших позасудових механізмів розгляду скарг.

30. Галузеві, багатосторонні та інші спільні ініціативи, засновані на дотриманні норм в області прав людини, повинні передбачати наявність ефективних механізмів розгляду скарг.

коментар

Визнані стандарти прав людини все більше відображаються у зобов'язаннях, прийнятих на себе галузевими структурами, багатосторонніми та іншими спільними ініціативами, шляхом їх включення до кодексів поведінки, стандартів результативності діяльності, до глобальних рамкових угод між профспілками і транснаціональними корпораціями і до аналогічних програмних документів.

Такі спільні ініціативи повинні забезпечувати наявність ефективних механізмів, в рамках яких сторони або їх законні представники можуть заявляти про своє занепокоєння у ситуації, коли, на їхню думку, відповідні зобов'язання не виконуються. Легітимність таких ініціатив може опинитися під загрозою, якщо вони не створюють відповідні механізми. Такі механізми могли б формуватися як в індивідуальному, так і колективному порядку в рамках відповідної ініціативи. Ці механізми повинні забезпечувати підзвітність і можливість для відшкодування шкоди, нанесеної негативним впливом на права людини.

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЗАСУДОВИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗГЛЯДУ СКАРГ

31. З метою забезпечення ефективності державних і недержавних позасудових механізмів розгляду скарг слід гарантувати:

(a) легітимність: забезпечення довіри з боку груп зацікавлених сторін, для яких призначені ці механізми, їх підзвітність з точки зору справедливості процесів розгляду скарг;

(b) доступність: забезпечення поінформованості всіх груп зацікавлених сторін, для яких призначені ці механізми, і надання належної допомоги сторонам, доступу яких до відповідних механізмів перешкоджають бар'єри особливого характеру;

(c) передбачуваність: забезпечення чіткої та зрозумілої процедури із зазначенням орієнтовних термінів проходження кожного етапу, а також внесення ясності щодо наявних типів процесу, результатів і способів контролю за виконанням рішень;

(d) справедливість: прагнення забезпечити, щоб постраждалі сторони мали розумний доступ до джерел інформації, консультацій і експертних знань, необхідних для участі в процесі подачі скарги на основі принципів справедливості, поінформованості та поваги;

(e) прозорість: інформування сторін процесу розгляду скарги про його хід і надання достатньої інформації про результативність механізму з метою зміцнення довіри до його ефективності і відповідності будь-яким суспільним інтересам;

(f) відповідність нормам у сфері прав людини: забезпечення того, щоб результати та засоби правового захисту відповідали міжнародно-визнаним правам людини;

(g) джерело безперервного навчання: аналіз відповідних заходів з метою виявлення уроків, необхідних для вдосконалення механізму і запобігання майбутнім скаргам і заподіянням шкоди;

Механізми на оперативному рівні також повинні бути:

(h) засновані на взаємодії і діалозі: проведення консультацій з групами зацікавлених сторін, для яких призначені ці механізми, з питань їх формування та ефективності їх функціонування, а також приділення уваги діалогу як способу розгляду скарг і прийняття по ним рішень.

коментар

Механізм розгляду скарг може відповідати своїй меті лише в тому випадку, якщо особи, для яких він призначений, знають про нього, довіряють йому і можуть використовувати його. Ці критерії визначають контрольні параметри для створення, перегляду або оцінки позасудового механізму розгляду скарг, з тим щоб забезпечити його ефективне функціонування на практиці. Погано розроблені або погано працюючі механізми розгляду скарг можуть посилювати незадоволеність сторін, створюючи у них ще більше відчуття власного безсилля і неповаги до них.

Перші сім критеріїв можуть бути застосовані до будь-яких державних і недержавних третейських або заснованих на діалозі механізмів. Восьмий критерій притаманний механізмам на оперативному рівні, функціонуванню яких сприяє підприємство.

Термін «механізм розгляду скарг» в цьому документі застосовується в техніко-юридичному сенсі. Сам цей

термін при його застосуванні до конкретного механізму не завжди може бути правильним або доречним, але критерії ефективності у всіх випадках залишаються незмінними. Коментар щодо конкретних критеріїв є наступним:

- a) зацікавлені сторони, для яких призначений механізм, повинні довіряти йому, якщо вони вирішили його використовувати. Забезпечення того, щоб сторони процесу розгляду скарги не могли втручатися в його справедливе проведення, є одним з найбільш важливих факторів зміцнення довіри зацікавлених сторін;
- b) перешкодами для доступу можуть бути недостатня інформованість про механізм, мова, низький рівень грамотності, обсяг витрат, місце розташування або побоювання зазнати репресій;
- c) для забезпечення довіри до механізму і його за-требуваності слід поширювати загальнодоступну інформацію щодо пропонуваного ним процесу. По можливості слід дотримуватися строків, які відводяться для кожного етапу, при цьому в деяких випадках може бути необхідним проявити певну гнучкість;
- d) за наявності скарг або суперечок між підприємствами і стороною, якій завдано шкоди, остання часто має у своєму розпорядженні значно менші можливості для доступу до інформації або до експертних ресурсів і нерідко не має в своєму розпорядженні фінансових ресурсів для їх оплати. У випадках, коли така нерівність не усувається, знижуються шанси на проведення справедли-

вого процесу і його сприйняття як такого, а також ускладнюється пошук стійких рішень;

- e) регулярний обмін інформацією зі сторонами з питання про хід розгляду індивідуальних скарг може мати суттєве значення для збереження довіри до процесу. Прозорість в питаннях результативності механізму, що виявляється в інформуванні багатьох зацікавлених сторін шляхом поширення статистичних даних, прикладів накопиченого досвіду і більш докладної інформації про розгляд деяких випадків, може мати важливе значення для підтвердження його легітимності та підтримки широкої довіри до нього. Водночас, за необхідності, слід забезпечувати конфіденційність діалогу між сторонами, а також в питаннях, що стосуються особистої інформації його окремих учасників;
- f) нерідко скарги не формулюються з точки зору захисту прав людини і в багатьох з них спочатку не будуть ставитися питання про порушення стандартів у сфері прав людини. Незалежно від цього у випадках, коли результати розгляду мають значення для захисту прав людини, слід забезпечувати, щоб рішення приймалися з урахуванням міжнародно-визнаних прав людини;
- g) регулярний аналіз періодичності, характеру і причин скарг може дозволити установі, що керує механізмом, виявляти і коригувати програми, процедури або практику, які необхідно змінювати з метою запобігання заподіяння шкоди в майбутньому;

- h) взаємодія з групами зацікавлених сторін з питань розробки та забезпечення результативності роботи механізму розгляду скарг на оперативному рівні може сприяти задоволенню потреб цих груп, його використанню цими групами на практиці і виникненню загальної зацікавленості в успішній роботі механізму. Оскільки підприємство не може легітимним чином одночасно бути об'єктом скарг і в односторонньому порядку приймати рішення з приводу їх розгляду, основне завдання цих механізмів має полягати в досягненні узгоджених рішень шляхом діалогу. Якщо необхідно рішення третейського суду, таке рішення повинно прийматися легітимним, незалежним третейським механізмом.

Додаток

ЮРИДИЧНО ОBOB'ЯЗКОВИЙ ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ З РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ ТА ІНШИХ БІЗНЕС-УТВОРЕНЬ

(проект*)

Розділ 1

Стаття 1. Преамбула

Держави-учасниці цієї Конвенції

Підкреслюючи, що усі права людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними і взаємопов'язаними,

Підтверджуючи, що кожна особа має право на рівний і ефективний доступ до правосуддя і до засобів захисту у випадку наявності ризику або реальної шкоди, що є визначальною для реалізації нею її прав,

Визнаючи норми міжнародного права й міжнародного права прав людини з відповідною повагою до принципу міжнародних зобов'язань держав;

* 16 липня 2018 р. Робоча група ООН з питань бізнесу і прав людини оприлюднила текст проекту (нульовий проект) юридично обов'язкового міжнародного договору у сфері бізнесу і прав людини.

Підкреслюючи, що обов'язок і основна відповідальність за сприяння, повагу, захист і забезпечення прав людини і фундаментальних свобод лежить на державі, й держави повинні забезпечувати захист прав людини від порушень з боку третіх осіб, включаючи бізнес-утворення, у межах своєї території або поза нею під їх юрисдикцією або контролем, й гарантувати повагу прав людини й реалізацію міжнародного права прав людини,

Нагадуючи, що Статут ООН у ст. 55 і ст. 56, які присвячено міжнародній співпраці, передбачає, серед іншого, необхідність універсальної поваги й забезпечення реалізації прав людини і фундаментальних свобод для усіх, незалежно від раси, статі, мови або релігії,

Підкреслюючи, що усі бізнес-утворення, незалежно від їхнього розміру, сфери й характеру діяльності, власності й структури, повинні поважати усі прав людини, у тому числі шляхом попередження виникнення або усунення негативного впливу на права людини, який виникає в результаті їх діяльності,

Підтверджуючи принципи недискримінації, участі й включеності, а також самовизначення,

Прагнучи зробити внесок у розвиток міжнародного права і міжнародного права прав людини у цій сфері,

Втілюючи мандат, визначений Резолюцією 26/9 Ради прав людини,

Погоджуємося щодо такого:

Стаття 2. Визначення мети

1. Мета цієї Конвенції полягає у тому, щоб:

а. Посилити повагу, сприяння, захист і здійснення прав людини у контексті бізнес-активності транснаціонального характеру,

б. Забезпечити ефективний доступ до правосуддя та засобів захисту жертв порушень прав людини у контексті бізнес-активності транснаціонального характеру, й попередити такі порушення,

с. Розвивати міжнародну співпрацю з метою виконання державами їх зобов'язань за міжнародним правом прав людини.

Розділ II

Стаття 3. Сфера застосування

1. Ця Конвенція має застосовуватися щодо порушень прав людини в контексті будь-якої бізнес-активності транснаціонального характеру.

2. Ця Конвенція має охоплювати всі визнані на міжнародному рівні права людини, а також права, гарантовані національним правом.

Стаття 4. Визначення

1. “Жертви” - особи, які індивідуально чи колективно зазнають шкоди, включаючи фізичну чи психологічну, емоційні страждання, матеріальні втрати або значне погіршення їх прав людини, у тому числі

екологічних прав, через дії або неогляд у контексті бізнес активності транснаціонального характеру. У відповідних випадках, коли це відповідає національному праву, поняття “жертва” також включає родину або утриманців прямої жертви, а також осіб, які постраждали, намагаючись допомогти жертвам або попередити негативні наслідки.

2. “Бізнес-активність транснаціонального характеру” означає будь-яку спрямовану на отримання прибутку економічну діяльність, у тому числі, але не тільки, виробничу або комерційну діяльність, здійснювану фізичною або юридичною особою, включаючи діяльність, здійснювану за допомогою електронних засобів, яка має місце або включає в себе дії, осіб чи вплив двох або більше національних юрисдикцій.

Стаття 5. Юрисдикція

1. Юрисдикція щодо дій, вчинених індивідом або групою осіб, незалежно від їх громадянства або місця постійного проживання, що є наслідком діяльності або бездіяльності й тягнуть за собою порушення прав людини, охоплених цією Конвенцією, має належати суду тієї держави, де:

а. такі дії або бездіяльність мали місце або;

б. фізична або юридична особа або об'єднання фізичних чи юридичних осіб, які ймовірно вчинили дію чи бездіяльність, є доміцильованими.

2. Юридична особа або об'єднання фізичних або юридичних осіб вважаються доміцильованими там, де вони мають:

- а. місцезнаходження згідно зі статутом, або
- б. офіс керівного органу, або
- с. визначальний бізнес-інтерес, або
- д. філію, дочірню компанію, представництво, відділення, представницький офіс або щось подібне.

3. Якщо скарга подається від імені фізичної особи або групи фізичних осіб, має бути отримана їх згода на це, крім тих випадків, коли заявник може діяти від їх імені без отримання такої згоди.

Стаття 6. Обмежувальні приписи

1. Обмежувальні приписи не підлягають застосуванню до порушень міжнародного права прав людини, які, відповідно до міжнародного права, представляють собою злочини. Національні обмежувальні приписи для інших видів порушень, які, за міжнародним правом, не є злочинами, включаючи часові обмежувальні приписи, застосовні до скарг цивільно-правового характеру та інших процедур, не повинні бути надмірно обмежувальними й мають забезпечувати достатній період часу для проведення розслідування й судового розгляду порушень, особливо у справах, коли порушення мали місце за кордоном.

Стаття 7. Застосовне право

1. Усі питання матеріального й процесуального права, які стосуються скарги, поданої до компетентного суду, що не є предметом спеціального регулювання цією Конвенцією, мають врегулюватись

відповідно до права, за яким функціонує такий суд, включаючи будь-які норми щодо вирішення колізії законів.

2. На вимогу жертви порушення всі змістовні питання, які стосуються права прав людини, релевантного скарги, поданій до компетентного суду, можуть вирішуватися відповідно до права іншої Держави-учасниці, де особа, що веде бізнес-діяльність транснаціонального характеру, є доміцильованою. Компетентний суд може звернутися із запитом щодо надання взаємної правової допомоги, як це передбачено ст. 11 цієї Конвенції.

3. Конвенція не виходить із преюдиції визнання й захисту будь-якого права жертв порушення, які можуть бути надані відповідно до чинного національного права.

Стаття 8. Права жертв порушення

1. Жертви порушення мають право на справедливий, ефективний і оперативний доступ до правосуддя і засобів правового захисту відповідно до міжнародного права. Такі засоби правового захисту мають включати, але не обмежуватися:

а. Реституцію, компенсацію, поновлення порушених прав, сатисфакцію й гарантії неповторення для жертв.

б. Поновлення навколишнього природного середовища, де це можливо, включаючи компенсація витрат на переміщення жертв, а також заміну об'єктів власності громади.

2. Держави-учасниці гарантують права жертв, індивідуально або як групи, звертатися зі скаргами до їх судів й визнають за своїми національними судовими й іншими компетентними органами необхідну юрисдикцію згідно з цією Конвенцією для того, щоб забезпечити для жертв доступ до адекватних, своєчасних і ефективних засобів правового захисту.

3. Держави-учасниці повинні розслідувати всі порушення прав людини ефективно, оперативно, ретельно і неупереджено та, за необхідності, приймати заходи проти тих фізичних або юридичних осіб, які ймовірно є відповідальними відповідно до національного і міжнародного права.

4. Жертвам гарантується належний доступ до інформації, яка стосується засобів правового захисту. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб їх національне право й суди не обмежували таке право й полегшувати доступ до інформації шляхом міжнародної співпраці, як передбачено цією Конвенцією, і з дотриманням правил конфіденційності відповідно до внутрішнього законодавства.

5. Держави повинні забезпечити належну й ефективну юридичну допомогу жертвам упродовж усього судового процесу, у тому числі шляхом:

а. Інформування жертв про їх процесуальні права, а також про зміст, строки й рух у розгляді їх претензій належним чином і в адекватний спосіб;

б. Гарантувати право жертві бути заслуханою на всіх етапах судового розгляду без упередженості щодо обвинуваченого й відповідно до національного

права;

с. Уникати зайвої формалізації, зайвих витрат або затримок під час подання скарги або під час розгляду справи й виконання наказів і вказівок щодо надання виплат жертвам;

d. Надавати допомогу щодо усіх процесуальних вимог з метою подачі скарги й початку та продовження розгляду справи в суді цієї Держави-учасниці. Відповідна Держава-учасниця визначає необхідність надання правової допомоги шляхом проведення всеохоплюючих консультацій з жертвами й беручи до уваги матеріальне становище жертви, а також складність й тривалість процесу розгляду скарги. У жодному разі на жертву не повинен покладатися обов'язок відшкодувати судові витрати іншої сторони спору.

6. Відсутність можливості покрити адміністративні та інші витрати не повинна ставати бар'єром для ініціювання судового розгляду справи відповідно до цієї Конвенції. Держави повинні надавати допомогу жертвам у подоланні таких бар'єрів, у тому числі шляхом скорочення витрат там, де це є необхідним. Держави не повинні вимагати від жертв надання гарантій в якості умови початку судового розгляду.

7. Держави-учасниці створюють Міжнародний фонд для жертв, які охоплюються цією Конвенцією, з метою надання їм правової і фінансової допомоги. Такий Фонд створюється не пізніше, ніж через (X) років після набрання чинності цією Конвенцією. Конференція Учасниць визначає й затверджує відповідне положення про функціонування Фонду.

8. Держави мають забезпечити ефективні механізми для застосування засобів правового захисту, включаючи виконання національних або іноземних судових рішень, відповідно до цієї Конвенції, національного права і міжнародно-правових зобов'язань.

9. Жертви повинні мати доступ до необхідних дипломатичних і консульських засобів, якщо це необхідно, для того, щоб забезпечити для них належну можливість реалізувати своє право на доступ до правосуддя і засобів правового захисту, включаючи, окрім іншого, доступ до інформації, необхідної для подання позову, отримання правової допомоги й інформації про місцезнаходження і компетенцію судів й способи ініціювання судової справи або про засоби захисту у суді під час розгляду справи.

10. До жертв слід ставитися людяно і поважати їх людську гідність й права людини, а також забезпечувати їх безпеку, фізичний і психологічний добробут, недоторканність приватного життя.

11. Держави мають захищати жертв, їх представників, родини і свідків від будь-якого незаконного втручання в їх особисту недоторканність, а також від погроз і переслідування до, під час і після будь-якого розгляду скарги.

12. Держави гарантують жертвам, їх представникам і родинам право на життя, особисту недоторканність, свободу думки й вираження, мирні збори й об'єднання, а також свободу пересування.

13. Жертви повинні мати право на користування особливою увагою й піклуванням, щоб запобігти пов-

торній віктимізації в аспекті доступу до правосуддя та засобів правового захисту.

Стаття 9. Попередження

1. Держави-учасниці гарантують у своєму національному законодавстві, що всі особи, які займаються підприємницькою діяльністю транснаціонального характеру на території такої Держави-учасниці або в інший спосіб знаходяться під її юрисдикцією чи контролем, мають взяти на себе зобов'язання належної обачності (due diligence) впродовж всього періоду такої підприємницької діяльності, беручи до уваги потенційний вплив на права людини у зв'язку із розміром, характером, контекстом і ризиком, пов'язаним із підприємницькою діяльністю.

2. Належна обачливість (due diligence), згадувана вище відповідно до ст. 7.1, має включати, однак не обов'язково обмежується таким:

a. Моніторинг впливу підприємницької діяльності відповідного бізнес-утворення на права людини, у тому числі впливу його дочірніх компаній і компаній, що знаходяться під його прямим або непрямим контролем чи безпосередньо пов'язані з його діяльністю, продуктами чи послугами.

b. Виявлення й оцінювання будь-яких фактичних або потенційних порушень прав людини, які можуть виникати в результаті їх власної діяльності, у тому числі їх дочірніх компаній і компаній, які знаходяться під їх прямим або непрямим контролем чи безпосередньо пов'язані з їх діяльністю, продуктами чи послугами.

c. Попередження порушень прав людини у контексті своєї підприємницької діяльності, у тому числі діяльності дочірніх компаній і компаній, які знаходяться під їх прямим або непрямим контролем чи безпосередньо пов'язані з їх діяльністю, продуктами чи послугами, у тому числі шляхом здійснення фінансових внесків там, де це є необхідним.

d. Публічне звітування з певною періодичністю шляхом надання інформації з нефінансових питань, включаючи, як мінімум, питання охорони навколишнього природного середовища й прав людини, у тому числі інформацію про відповідну політику, ризики, результати й показники їх вимірювання. Вимога щодо розкриття такої інформації має піддаватися оцінці з точки зору серйозності потенційного впливу на окремих осіб і громади, а не з огляду на її істотність для фінансових інтересів бізнесу або його вигодоотримувачів.

e. Здійснення попередньої й наступної оцінки впливу на навколишнє природне середовище і права людини, які охоплюють діяльність бізнес-утворення, а також його дочірніх компаній і компаній, які знаходяться під його контролем, й включення результатів таких оцінок до відповідних внутрішніх функцій і процесів й прийняття відповідних заходів.

f. Відображення вимог пунктів a-e в усіх договірних відносинах, у яких задіяно підприємницьку діяльність, що має транснаціональний характер.

g. Проведення змістовних консультацій з групами, чиї права людини потенційно зачіпаються під-

приємницькою діяльністю, й іншими відповідними зацікавленими сторонами за допомогою належних процедур, у тому числі через їх представницькі інституції, приділяючи при цьому особливу увагу тим, хто стикається з підвищеними ризиками порушення прав людини в аспекті підприємницької діяльності, зокрема, таких як жінки, діти, інваліди, корінні народи, мігранти, біженці й внутрішньо переміщені особи.

h. Процедури належної обачності (due diligence) можуть вимагати встановлення й підтримання засобів фінансової безпеки, таких як страхові облігації або інші фінансові гарантії покриття можливих вимог відшкодування нанесеної шкоди.

3. Держави-учасниці забезпечують ефективні національні процедури для забезпечення дотримання обов'язків, викладених у цій статті, а також доступності таких процедур для всіх фізичних і юридичних осіб, які мають законний інтерес відповідно до національного права у тому, щоб ця стаття виконувалась.

4. Порушення обов'язків належної обачності, викладених у цій статті, має тягнути за собою співрозмірну відповідальність й виплату компенсації відповідно до статей цієї Конвенції.

5. Держави-учасниці можуть звільнити певні групи малих і середніх суб'єктів підприємницької діяльності від окремих обов'язків за цією статтею з метою уникнення ситуації покладання на них надмірного адміністративного тягаря.

Стаття 10. Юридична відповідальність

1. Держави-учасниці передбачають у своєму національному праві, що фізичні і юридичні особи можуть бути притягнуті до кримінальної, цивільної або адміністративної відповідальності за порушення прав людини, допущені у межах їх підприємницької діяльності транснаціонального характеру. Така відповідальність має полягати у ефективних, пропорційних і стримувальних кримінальних і некримінальних санкціях, включаючи фінансові. Відповідальність юридичних осіб не повинна мати преюдиційний характер у питаннях щодо відповідальності фізичних осіб.

2. Цивільна відповідальність не повинна базуватися на тому факті, що ця ж особа притягнута до кримінальної відповідальності або до її еквіваленту.

3. Якщо особа, яка здійснює підприємницьку діяльність, визнається відповідальною за відшкодування нанесеної шкоди, така особа має виплатити жертві компенсацію або відшкодувати державі виплати, якщо держава вже їх здійснила на користь жертви.

4. Згідно із національним правом суди, які наділені юрисдикцією відповідно до цієї Конвенції, можуть вимагати, де це необхідно, скасувати тягар доведення з метою забезпечення доступу до правосуддя для жертви.

Цивільно-правова відповідальність

5. Держави-учасниці забезпечують вичерпний режим цивільної відповідальності за порушення прав людини, допущені у зв'язку з підприємницькою

діяльністю, й право на справедливу, адекватну й оперативну компенсацію.

6. Усі особи, які здійснюють підприємницьку діяльність транснаціонального характеру, несуть відповідальність за шкоду, завдану порушенням прав людини, допущеним у зв'язку з їх підприємницькою діяльністю, у тому числі під час здійснюваних операцій:

а. тією мірою, в якій вони здійснюють контроль над такими операціями, або

б. тією мірою, в якій вони мають достатньо тісний зв'язок зі своєю дочірньою компанією або підприємством у ланцюгу поставок і де існує сильний і прямий зв'язок між поведінкою суб'єкта підприємницької діяльності і шкодою, завданою жертві, або

с. тією мірою, якою ризик порушення прав людини у межах здійснення підприємницької діяльності був передбачений або повинен був бути передбаченим.

7. Цивільна відповідальність юридичних осіб не повинна залежати від будь-якого кримінального переслідування такої особи.

Кримінальна відповідальність

8. Держави-учасниці передбачають у національному праві заходи кримінальної відповідальності для усіх осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність транснаціонального характеру, внаслідок якої, прямо чи опосередковано, порушуються права людини, що становить собою кримінальне правопорушення, включаючи злочини, визнані за міжнародним правом,

міжнародним правом прав людини або національним законодавством.

Така кримінальна відповідальність за порушення прав людини, які становлять кримінальне правопорушення, має застосовуватися до виконавців злочину та співучасників, які можуть бути визначені національним правом.

9. Кримінальна відповідальність юридичних осіб не може слугувати преюдиційним фактом щодо кримінальної відповідальності фізичних осіб, які вчинили злочин.

10. Кожна Держава-учасниця, зокрема, забезпечує, щоб юридичні особи, які несуть відповідальність згідно з цією статтею, піддавалися ефективним, пропорційним і стримуючим кримінальним і некримінальним санкціям, у тому числі фінансовим.

11. Там, де це є застосовним відповідно до міжнародного права, Держави мають інкорпорувати або імплементувати до їх національного права в інший спосіб відповідні положення щодо універсальної юрисдикції щодо порушень прав людини, які вважаються злочинами.

12. У випадку, коли правова система Держави-учасниці не передбачає можливість застосування кримінальної відповідальності до юридичних осіб, Держава має гарантувати, щоб юридичні особи піддавалися ефективним, пропорційним і стримуючим некримінальним санкціям, включаючи фінансові та інші адміністративні санкції, за дії, передбачені двома попередніми параграфами.

Стаття 11. Взаємна правова допомога

<...>

Взаємна правова допомога відповідно до цієї Конвенції включає, але не обмежується такими заходами:

- a. Отримання доказів або заяв від осіб;
- b. Забезпечення послуг щодо судових документів;
- c. Проведення обшуків;
- d. Вивчення об'єктів і сайтів;
- e. Надання інформації, доказів і експертних оцінок;
- f. Надання оригіналів або засвідчених копій необхідних документів, у тому числі банківських, фінансових, корпоративних;
- g. Виявлення і відслідковування доходів, майна та інших речей з метою знаходження доказів;
- h. Сприяння добровільній появі осіб у Державі-учасниці, яка зробила такий запит;
- i. Сприяння заморожуванню й відновленню активів;
- j. Надання допомоги й захисту жертвам, їх родинам, представникам і свідкам;
- k. Надання допомоги у застосуванні й тлумаченні права прав людини;
- l. Будь-який інший вид допомоги, який не суперечить національному праву Держави-учасниці.

<...>

Стаття 12. Міжнародна співпраця

<...>

Стаття 13. Узгодженість з міжнародним правом

<...>

Розділ III**Стаття 14. Інституційні механізми**

Має бути утворено Комітет <...>

<...>

Держави-учасниці мають подати до Комітету доповідь про заходи щодо виконання приписів Конвенції через рік після набрання чинності цієї Конвенції для відповідної Держави-учасниці. У подальшому державні доповіді подаються кожні чотири роки.

<...>

Комітет має виконувати такі функції:

- a. Видавати загальні коментарі щодо розуміння і застосування Конвенції..
- b. Розглядати державні доповіді й видавати заключні зауваження та рекомендації за результатами розгляду

<...>

Стаття 15. Заключні положення**Імплементация**

1. Держави мають приймати усі необхідні законодавчі, адміністративні та інші дії, включаючи заснування адекватного моніторингового механізму

із забезпечення ефективної імплементації Конвенції.

<...>

4. Особлива увага має приділятися випадкам підприємницької діяльності у зонах конфлікту, включаючи вжиття заходів щодо ідентифікації, попередження й усунення ризиків порушення прав людини, приділяючи увагу проблемі гендерно зумовленого і сексуального насильства.

<...>

5. У процесі імплементації Держави-учасниці мають звертати особливу увагу тим, для кого існує підвищений ризик порушення прав людини з боку бізнесу, а саме для жінок, дітей, людей з інвалідністю, корінних народів, мігрантів, біженців, внутрішньо переміщених осіб.

**Міністерство юстиції України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого**

**КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ЩОДО БІЗНЕСУ
І ПРАВ ЛЮДИНИ
Реалізація рамкової програми
організації об'єднаних націй
«Захист, повага і засоби захисту»**

(українською мовою)

Дизайн обкладинки	А. _____
Коректори	Л. _____
Набір	Є. _____
Комп'ютерна верстка	Ю. Шангіна

Підписано до друку 26.02.2018. Формат 70x100^{1/16}.
Умов.-друк. арк. 16,25. Друк офсетний. Тираж 1000 прим. Зам. № 0554.

Видавничий будинок «Фактор»,
вул. Сумська, 106а, м. Харків, 61002.
Тел. (057) 76-500-76.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
від 14.09.2001 р., серія ДК № 597.

Віддруковано згідно
з наданим оригінал-макетом у типографії
«Фактор-Друк»,
61030, Україна, м. Харків, вул. Саратовська, 51.
Тел. +38 (057) 717-53-55.